

a jugoszláv intézőről kiderül – néhány archív kép megőrződött –, hogy bátyja gyilkosai között volt, de a képek megsemmisülésével elévül a bosszú is. A dráma súlyos történelmi tapasztalatot fogalmaz meg, mely bizonynyal nemcsak a magyar, de a mindenkori kisebbségek keserű tapasztalata is: „Mi csak a területeinkkel együtt kellünk nekik” (ti. Magyarország-

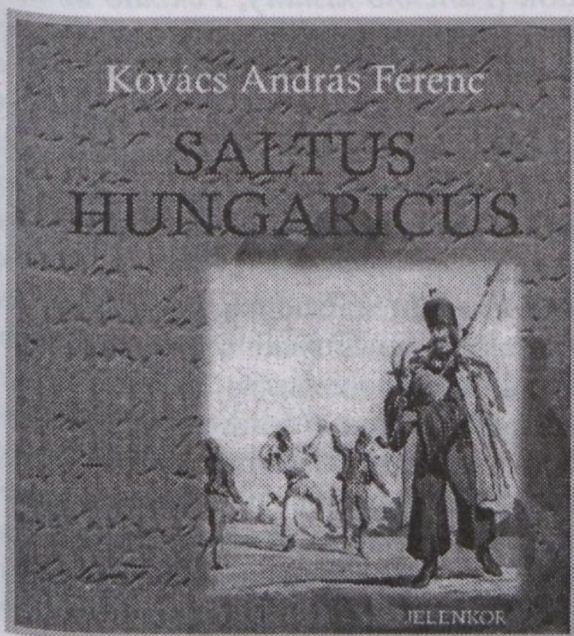
nak). A darab másik dilemmáját a jugoszláv intéző teszi fel: meddig tart még az ítélkezés? Ez utóbbira megadatik a válasz: a menekült már nem bosszút akar, hanem otthon lenni végre. Az előbbire viszont nincs kompetenciája.

Pécsi Györgyi

Keserűső

1999-ben jelent meg a marosvásárhelyi költő, Kovács András Ferenc *Saltus Hungaricus* című kötete [Összmagyar versek szórványban (1995–1998.)]. Az 1999-ben negyven éves költő ezzel egy újabb kerek évszámot ünnepelhet: tizenhat év alatt ez a tizedik verseskötete. A *Tengerész Henrik intelmei* című első kötet (1983.) után a *Költözködés* (1993.) valamint a *Lelkem kockán pörgetem* (1994.) negyedik-ötödik versgyűjtemény hozott változást költészetében, hogy egy izgalmas és számomra értékes kitérő [Udvözlet a vesztesnek (1994.)] után a kilencvenes évek elején kialakult

jellegzetes „KAF”-féle lírai megszólalás a *Jack Cole daloskönyvével* (1996.) megteremthesse azt a kötetet, mellyel a marosvásárhelyi költő Weöres Sándor *Psychéjéhez* vagy Baka István *Sztyepan Pehotnij testamentumához* hasonlóan létrehívta azt a lehetséges alteregót, amelyet már évek és kötetek óta keresgélt költő-álarcai között. Az ezt követő *Adventi fagyban angyalok* (Jelenkor 1998.) és a legutóbbi, *Saltus Hungaricus* számomra az előzőeknél összetartóbbaknak tűnnek, még akkor is, ha Kovács András Ferenc ezekben is a *Jack Cole daloskönyve* előtti köteteknek megfelelő formában szólal meg. Az 1990-es *Kótya-lapótya* gyermekvers-kötethez hasonlóan a legutóbbi két kötetben újra felbukkannak a gyerekversek, másrészt egy, a gyermekversek hangulatától elütő, rendkívül pesszimista hangnem kezd eluralkodni a költeményeken, s a szerzőtől a korábbiakban megszokott sokszínű téma- és formakezeléshez képest ez egyre sarkítottabbá, egyszólamúbbá teszi költészetét. A művészi továbblépésre talán az, a több olvasója által egyre türelmetlenebbül várt

Jelenkor Kiadó
Pécs 1999
126 oldal, 880,- Ft

kötet adhatna alkalmat, amely Lázár-René Sándor halhatatlan, mert sohasem létezett, életművét zárna magába. Jelen dolgozat azonban a legutóbbi Kovács András Ferenc kötetet hivatott szemügyre venni, melyben fönti zsörtölődő megjegyzéseim ellenére bőven van érdeklődésre méltán számot tartó alkotás.

A rendkívül termékeny költő negyvennégy verset szerkesztett kötetbe, s úgy tűnik, a legfőbb szervező erő ezúttal a XVII–XVIII. századi névtelen kuruc kori költészet, illetve annak szimulációja. A mottóul használt kuruc „táncszavak” feltehetőleg a marosvásárhelyi költő saját leleményei. A címadó vers szintén a kuruc kort imitálja, tartalmára azonban a keserű aktuálpolitikai kór- és korkép jellemző. A kötet tipográfusa a katonatoborzó verbunkosnak egy történelemkönyvekből ismert, korabeli ábrázolását használta fel az igényes, tetszetős borító tervezésekor. Sajnos, a kötet illusztrációiról ugyanezt nem lehet elmondani. A „fotók”(?) kifejezetten vacakok, rossz minőségűek. Lehet, hogy szándékosan ilyen rosszak? Mintha még a látszatától is tartózkodni szeretnének annak, hogy bármilyen közülük is lenne a versekhez. Delacroix *A Szabadság a barikádra vezeti a népet* című képe montázsszerű felhasználásának a kötetben található módját pedig ízléstelennek tartom.

A Szirventesz erdélyi költőkről című vers szomorú enumerációja a XX. századi erdélyi magyar költőnemzedékeknek. Virtuóz módon megkomponált mű, még akkor is, ha némely sorában a magyar ötvenes évek „névtelen költészetének” sírversei köszönnek vissza. A költemény befejezésében pedig azt a Villont idézi meg, akinek művészi hagyatéka már többször vált Kovács András Ferenc műveinek ihletőjévé, építőkövévé. A bús magyar sors lírai dokumentációi közül kiemelkedik a *Szabédi szimfónia* című hosszúvers. A Misztótfalusi Kis Miklósok, Zrínyi Miklósok, Széchenyi Istvánok, Latinovits

Zoltánok hosszú sorába helyezi Szabédi Lászlót, az ő sorsán keresztül komponálja meg a magyarság évszázados passióját:

*Nézd e szertetétett,
Megcsalt, sebzett népet,
Ki sírját maga ássa –
Doktrínerek, gügyék
Deklamálják ügyét,*

A *Saltus Hungaricus* verseinek ebből a csoportjából talán még az *André polgártárs strófaiból* alcímmel ellátott három vers emelendő ki, mint a kisebbségi magyar lét kilátástalanságát keserűen számonkérő hangon megéneklő költemények. Európa sorsára hagyta és elárulta saját végvidékét, a *Liberté, Egalité és Fraternité* „Hazug strici” szavait hagyva csupán öröklül „mostohagyermekének”.

A versgyűjtemény további három darabja (*Könyvheti sláger, Dallamvázlat egy lírai istálló falára, Járom a járom*) Kovács András Ferenc költészetének újabb, játékos irányát mutatja; „Ad nótám” jelzettel van ellátva, s mindegyik, a hatvanas évek magyarországi táncdalai egyikének dallamára és ritmusára íródott. Felidézik a kor „nevetséges és félelmetes” voltát, egyúttal azt sejtetik, hogy a jelen kor sem jobb, sőt talán nem is más. A nevetséges slágerdallamok (*Pancsoló kislány, Pókháló az ablakon, Járom az utam*) az olvasóban két, ellentétes érzést válthatnak ki: a közönségességét és a kollektív tudattalant illető közvetlen, szinte zsigeri impressziót. Ezzel párhuzamosan a néha csak ritmikájukban, utalásrendszerükben felidézett „vendégszövegek” (a *Székely himnusz*, Móricz Zsigmond *Erdély-trilógiája*, irredenta nóták, dalok) rendkívüli expresszivitásról tesznek tanúbizonyságot.

A határainkon túlra kényszerített magyarság szempontjából (is) fontos vers a Lászlóffy Aladárnak ajánlott *Cabaret Europayen: kuplé a schengeni zengerájbul*. A tulajdonképpeni szövegszinten nem jelenik meg a szerzői történeti-politikai „vé-

lemény”, a stílusbravúr azonban egyértelműen sugallja azt. Petőfi Sándor *Nemzeti dalára* történő utalás roncsolt, de felismerhető a második sorban, akárcsak a cím-ben az *Európa* összejátszatása a *citoyennel*, mely szójáték talán Hegel történelemfelfogását idézi, valamint egészen nyilvánvaló a szeráj-zengeráj-kuplé-kupleráj szórejthető sor. Szócs Géza rezervátum-indián verseit (*Csingacsuguk látogatása a világosi vilálamossági üzletben, Indián szavak a rádióban*) idézik a következő sorok:

*Bár összmagyar nép megszeretgeti,
S rém hírnevét szét, elkerengeti:
Azonban Erdély nem Ngorongoro,
Rezervátum, székely Serengeti,
Nemzeti park – csak ledorongoló.*

A költemény szempontjából többletjelentéssel bír a keletkezés dátuma is, mely szintén fel van tüntetve: 1998. április 11. Költőnk természetesen nem hagyja ki az osztrák település nevében rejlő rimhelyzetet sem, a leghatásosabb helyen, csattanóként hangzik el:

*Hát hagyjatok már nyugton zengenem,
Mert sejtem én, hogy lyuk van Schengenen!*

*S ha tán nem érti szittya szlengemet,
Europe se mind temessen engemet –*

Csókolatom különben Schengemet!

Igazi stílusbravúr az Allen Ginsberg *Üvöltésének* modorában írott *Álmodik a gyomor*, s részleteiben tragikusan fenséges a *Postaréti Symphonia* című hosszúvers is, mely talán ha rövidebb lett volna, még kifejezőbb, értékelhetőbb. A strófák tömege könnyen csökkentheti a versek érdemeit, a néhol már kényszeresnek tűnő rímelés pedig mintha a verkli hangszínét lopná a drámai sorsábrázolásba. Az önálló versek mennyiségével kapcsolatban is felmerülhet ugyanez a probléma. Például nem tudom eldönteni, hogyan kapcsolódik a tény, miszerint 1616 áprilisában

(a Kovács András Ferenc által már többször megénekelt) Shakespeare és Cervantes egy napon hunytak el, ahhoz, a másik tényhez, hogy Marosvásárhely új-régi címet kapott, sőt az összefüggés magából a versből sem derült ki számomra. A *Háfiz sírhalma mellett* című költemény, mely erőteljesen indul, s a versválást a világváltsággal összekapcsoló, azzal együttlító, a *Lelekem kockán pörgetem* kötet óta hagyományosan KAF-motívumnak tekinthető, számonkérő költői megszólalás jellemzi, már az első versszakban megbicsaklik a nép-, város- és országneveknek immár a Kovács András Ferenc-i és a Lázár-René Sándor-i lírában egyaránt unásig ismert rímeltetésében. Gyermekekmondókák, gyerkortá obszcén szólásmondások vagy kiszólások, topizálódott, rögzült beszédfordulatok épülnek bele a versnyelvbe. A verset ezáltal nem lehet (de nem is kell) többé úgy olvasni, mint Vörösmarty *Előszavát*, József Attila *Ódáját*, de úgy sem, mint Kovács András Ferenc *Üdvözlét a vesztesnek* című kötetét. Lássuk példaként a Háfiz-vers néhány sorát:

*De mék tud énekelni,
Hogy kecskebéka tátog,
Mivel fűzfára mászott
Egy légüres ligetben!*

A nyelvi pongyolaság és az ismert nóta megidézése groteszk környezetbe helyezi az arab háborúk véres valóságát, melyre az utolsó sor fantasztikumba hajló kegyetlenséggel tér vissza.

A gyermekversek itt is – mint az előző kötetben – a kötet utolsó részébe kerültek. Természetesen nem beszélhetünk a szó klasszikus értelmében vett gyermeklíráról. Ezek a versek feltehetőleg nem gyermekneknek valók:

*habár nem voltam link tabó
magamba bullok mint a hó
holnapra jég lesznek latyak
tavaszra sár tespedt agyag*

A költő Fanni lányának tulajdonított vers a rövidversek minden erényét magában hordozza, olyan vers, melyet ha gyermek írt is, mindenképpen halálosan komolyan gondolta. Egyúttal ez a *Simfonietta bambinesca* záródarabja. Kovács András Ferenc gyermekverseiben a babaházban is országos fontosságú dolgok zajlanak, a kozmosz és a lét visszavonódásának és a fogyasztói társadalom eluralkodásának pesszimista látásmódjává válik Bandi bohóc és Barbie baba románca is. A weöresi formakultusz és zsenialitás mellől számomra hiányzik a weöresi derű. A kötet utolsó előtti verse, a *Sestina a költészet állapotáról* a magyar költészet történetében egyedül-

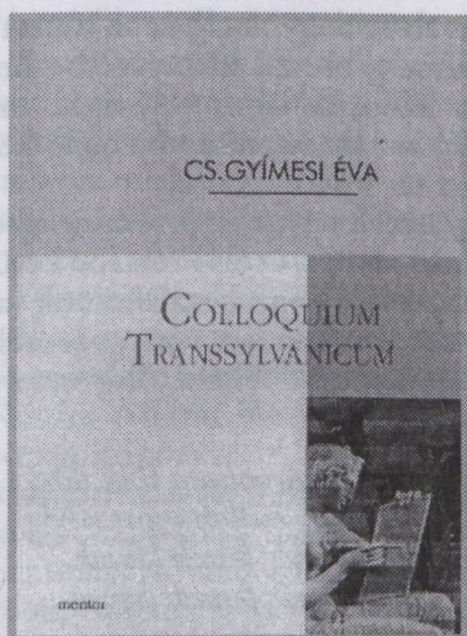
álló formai bravúrral megírt költemény, melyben a forma sikeresen idomul a tartalomhoz. A vers hiábavalóságának, idejétmúltságának rezignált tudomásulvétele ez a mű, amely a maga módján továbbgondolja Kovács András Ferenc költészetének azt az alapvető gondolatát, mely a költői megszólalás válságban létét állította. A *Salvus Hungaricus* legfigyelemreméltóbb versei már nem tartják szükségyszerűen helyesnek ezt a válság- illetve vég-helyzetet, ezzel együtt azt sugallják, hogy immár a végén túljutottunk, és most *a semmi van*.

Kelemen Zoltán

Soliloquium és nyitottság a párbeszédre

Cs. Gyimesi Éva legutóbbi kötetében is, a *Colloquium Transsylvanicum*¹ eszméletű és különös jelentőségű írásokkal ajándékozta meg az olvasót. A szerző rendhagyó olvasmányélményben részesíti azt, aki őt pusztán a nyelvtudományok, az irodalomtörténeti vizsgálódások műve-

lőjeként ismeri², vagy az alkotás folyamataiban teremtődő világ belső törvényszerűségeinek mikéntjére rákérdező irodalomelméleti íróként tartja számon³, akár Szilágyi Domokos líráját a létértelmezés perspektívájából kibontó monografikus esszé szerzőjeként⁴ értékeli őt. De rendhagyó e könyv annak számára is, aki nem szokta meg, mert nem szokhatta meg, hogy valaki erdélyiként és értelmiségiként, egyes szám első személyben, elfogulatlanul, tudatosan vállalt civilként fejtse ki véleményét az őt körülvevő világról, a kisebbségi létből fakadó szerepkényszerről és a peremlét lehetőségeiről. Ám az a befogadó, aki ismerője Cs. Gyimesi Éva *Honvág a hazában*⁵ című esszéket, interjúkat és publicisztikai írásokat tartalmazó gyűjteményes kötetének, erős szövedéket fe-

Mentor Kiadó
Marosvásárhely, 1998
252 oldal